

סוגיה כח: דין תשעה באב שנדחה ליום ראשון

*

רקע

תשעה באב שחל בשבת נדחה ליום ראשון. בגמ' לא נאמר בפירוש שתענית נדחת קלה יותר מתענית בזמנה, אבל ראשונים ופוסקים סוברים כך על רקע גמ' במסכת עירובין.

מקורות

- א. מגילה ה.-ה: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא רבי נטע... טובים השנים מן האחד"
- ב. עירובין מא. "ורמינהי אין גוזרין תענית על הציבור בר"ח ... אין משלימין בה ערביות"
- ג. מדרכי תענית סי' תרל
- ד. שו"ע סי' תקנט סע' ט ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק לה-לז, וביאור הלכה ד"ה ואינו]

הסבר הסוגיה

"תשעה באב שחל להיות בשבת הוה ודחינהו לאחר השבת ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה ולא הודו חכמים".

[מגילה ה:]

נחלקו רבי וחכמים בדין תשעה באב שחל להיות בשבת. רבי סובר כיוון שאין מתענים בשבת התענית מתבטלת, וחכמים סוברים שדוחים את התענית ליום ראשון.

רבי סובר ש"צום החמישי" נקבע לתשעה באב, ו"עבר זמנו בטל קרבנו". כשם שחולה שלא היה יכול לצום בתשעה באב אינו מתענה בעשרה בו, כך עם ישראל שהיו מנועים מלהתענות בתשעה באב אינם מחוייבים להשלים את התענית ביום אחר.

את שיטת חכמים ניתן להבין באחת משתי דרכים:

א. יש חיוב להתאבל על חורבן בית המקדש, כשניתן להתאבל בתאריך החורבן מתאבלים בו, כשלא ניתן להתאבל בתאריך החורבן מתאבלים בתאריך אחר.

ב. הגמ' [כט.] מביאה את רבי יוחנן האומר שאם היה בדור החורבן היה מתקן תענית בעשרה באב, "מפני שרובו של היכל בו נשרף". מסבירה הגמ' שחכמים לא קיבלו את סברת רבי יוחנן כיוון ד"אתחלתא דפורענותא עדיפא". ניתן לומר, שחכמים העדיפו את תחילת החורבן, אבל כשתחילת החורבן בשבת מתענים בעשרה באב שבו נשרף רובו של היכל.

לפי הדרך השניה אין הבדל בין תענית בעשרה באב לבין תענית בתשעה באב, לפי הדרך הראשונה ניתן לומר שתענית בתשעה היא קיום של "צום החמישי", תענית בעשרה באב אינה קיום של "צום החמישי" אלא זכר בעלמא לחורבן הבית, ולכן הוא קל יותר מתענית בתשעה באב.

הגמ' בתענית [יב.] ובעירובין [מא.] מביאה ברייתא שרבי אלעזר ברבי צדוק אומר שהוא מבני סנאב בן בנימין המביאים עצים למערכה בעשרה באב, ו"פעם אחת חל תשעה באב

להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה". המרדכי [סי' תרל] מביא "מעשה ברכינו יעב"ץ שהיה בעל ברית בתשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה למחרתו והתפלל מנחה בעוד היום גדול ורחץ ולא השלים ומהאי טעמא דהכא שיום טוב שלו היה".

רכינו יעב"ץ סובר שתשעה באב הוא יום אבלות דרבים, ואבלות דרבים דוחה יום טוב של יחיד, תשעה באב הנדחה ליום ראשון אינו יום אבלות דרבים, אלא זכר למקדש, ויום טוב של יחיד דוחה חיוב זכר למקדש.

ראייתו של רבינו יעב"ץ צריכה תלמוד מפני קושיה המובאת במגן אברהם [סי' תקנט סק"א]. הגמ' בעירובין מביאה את סיפורו של רבי אלעזר רבי צדוק להוכיח שבזמנו של רבן גמליאל המתענים בערב שבת השלימו תעניתם בתוך השבת. הגמ' לומדת מדברי רבי אלעזר רבי צדוק שרק כשהתענית נדחתה לעשרה באב אין משלימים אותה אבל בכל שנה שמתענים בתשעה באב הם התענו והשלימו תעניתם בליל עשירי באב שהוא יום טוב שלהם, אם כך גם המתענה בערב שבת משלים תעניתו בליל שבת. מוכח מקושיה זו, שיום טוב של הבאת עצים דוחה אפילו תענית בתשעה באב ולא רק תענית הנדחת לעשרה באב. מתרץ המגן אברהם שהמקשה לא חילק בין תענית בתשעה באב לתענית הנדחת לעשרה באב, אבל המתרץ חילק ביניהם [לא הבנתי תירוץ].

סיכום

ניתן להסתפק האם תענית הנדחת לעשרה באב קלה יותר כיוון שאינה ביום החורבן או שדינה זהה לתענית בתשעה באב. רבינו יעב"ץ סובר שהיא קלה יותר ויום טוב של בעל ברית דוחה אותה.

הלכה

השו"ע [סי' תקנט סע' ט] פוסק כרכינו יעב"ץ, שבעל ברית מתפלל מנחה גדולה ורחץ ואינו משלים תעניתו. הביאור הלכה מוסיף שאף "חולי קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת מותרים לאכול".